

սովորություններն ու բարքերը: Ունի նաև տեղագրական ու պատմա-փաստագրական հետաքրքրություններ կառուցված տեղեկություններ: II և III բնագրերը ուղղակիորեն վերաբերում են թուրք-իրանական պատերազմի 1603—1605 թթ. բնթացքում կատարված զեպքերին: Հետաքրքիր մանրամասներ են հաղորդվում հատկապես Շահ Արաս I-ի կողմից Երևանի բերդի գրավման և Ջղալ փաշայի դեմ մղած կռիվների մասին, որոնց մասնակցում էին նաև վրաց Ալեքսանդր թագավորը իր զորքով և բերդական տարրեր ցեղեր: Թեպետ համառոտ, բայց օգտակար տեղեկություններ են տրվում հայերի բռնի տեղահանության վերաբերյալ: IV բնագրերը, որի հեղինակն է Իսպահանի կաթոլիկ եկեղեցու վանահայր Դիոգո դե Սանտա Աննան, վարքագրական բնույթի էրկ է, նվիրված հայր Բելխիորին և Գիլերմին բնկերակցած «աստուծոյ փծուն ծառայ» հայր Ս-ի Իրան և հիմնականում Հայաստան կատարած շրջագայությանն ու կրոնական «առաքելությանը»: Հիմնականում այն վերաբերում է հայերին կաթոլիկ դարձնելու համար հայր Ս-ի թափած համառ ջանքերին և այդ կապակցությամբ էլ հաղորդում է պատմական օգտակար նյութ:

Բովանդակության համառոտ թվարկումից էլ պարզ է դառնում, թե գրախոսվող աշխատությունը պատմագիտական և աղբյուրագիտական ինչպիսի կարևոր նշանակություն ունի իրանա-պորտուգալական քաղաքական, զինանագիտական, առևտրական հարաբերությունների, թուրք-իրանական պատերազմների, գրանցով շահագրգռված մի շարք եվրոպական պետությունների քաղաքական դիրքորոշման ու վարքագծի ուսումնասիրության համար: Այն նվազ հետաքրքրական չէ նաև Հնդկաստանի, Գոայի, Հորմուզի, Բահրեյնի և Պորտուգալիայի, ինչպես նաև իրանա-վրացական փոխադարձ առևտրություններին վերաբերող հարցերի ճշգրտման ու պարզաբանման համար: Գիրքը արժեքավոր է նաև Իրանի ժողովրդի, հատկապես Իրանի տիրապետության տակ Սպահանում և Հայաստանում ապրող հայ բնակչության քաղաքական, իրավական, տնտեսական, կրոնական, մասամբ նաև՝ ազգագրական ու մշակութային կյանքի, զեպի Իրան 1604 թ. նրա բռնագաղթի վերաբեր-

յալ հաղորդած փաստական նյութով և հեղինակի բնական զիտոլություններով:

Սույն երկի մեջ հրատարակված բնագրերի և միևնույն իրադարձություններին վերաբերող հայկական բնագրերի համեմատությունը ցույց է տալիս, որ առկա լրացուցիչ մանրամասները շատ օգտակար են եղած փաստագրական նյութը հարստացնելու, զեպքերն ու կարևոր անձնավորությունների գործունեությունը լուսաբանելու և զնահատելու տեսանկյունից: Այս առումով ուշագրավ են Իրանի շահերի՝ Իսմայիլ I-ի ու Արաս I-ի և Իրան ժամանած պորտուգալական պատգամավորների քաղաքական ու զինանագիտական դիրքը, ինչպես Իրանի արտաքին քաղաքականության, թուրք-իրանական պատերազմների, այնպես էլ ներքին սոցիալ-տնտեսական և ազգային-կրոնական խնդիրների նկատմամբ: Այս հանգամանքը ուշադրության արժանի է մասնավորապես հայ բնակչության նկատմամբ Իրանի վարած այդ օրերի քաղաքականությունը լրացուցիչ լուսաբանության ենթարկելու համար:

Անշուշտ, հիշյալ բնագրերին չի կարելի մոտենալ առանց զիտական որոշակի վերապահության: Իրանց քաղաքական և կրոնական-կաթոլիկական միտումնավորությունը շատ ակնհայտ է, այստեղից էլ՝ անհարկի շափազանցությունները, վերագրումներն ու զանազան փաստական աղավաղումները: Այդուհանդերձ, գրանց պատմական և աղբյուրագիտական նշանակությունը բարձր է:

Ու. Կյոյպենհյանը կատարել է պատմաբանասիրական և աղբյուրագիտական մեծ աշխատանք, ընդարձակ որոնումներ, որոնք մատենագիտական առաջ նյութ են տալիս ու հնարավորություններ են ընձեռում հայ և այլազգի մասնագետների հետագա աշխատանքների համար: Մի շարք սկզբնաղբյուրներ և ուսումնասիրություններ առաջին անգամ են հայտնի դառնում հայ բնակչության:

Աշխատությունը, կարծում ենք, կշահեր, եթե քիչ ավելի համեմատական և վերլուծական աշխատանք տարվեր և գրքին կցվեր հատուկ անոտների ցանկ:

Փ. ԱՆԻԱՐՅԱՆ

«НЕКРАСОВ И ЛИТЕРАТУРА НАРОДОВ СССР». Ереван, 1972. 604 стр., цена 2 руб.

Рецензируемая книга является сборником исследований и материалов о влиянии некрасовского наследия на многонациональную советскую литературу.

Следует подчеркнуть широту проблематики сборника. Первый его раздел посвящен вопросам значения поэзии Некрасова в становлении и развитии реалистической ли-

тературы. В нем прослеживаются связи поэзии Некрасова как с национальными литературами, так и с предшественниками, современниками и последователями Некрасова в рамках русской литературы. Тем самым главной целью сборника является определение места и значения некрасовской поэзии в кругу самых далеких друг от друга явлений литературного процесса как в области взаимовлияния литератур, так и в области традиции и новаторства, осмысления современниками классического наследия и т. п.

Сборник открывается статьей М. Б. Храпченко «Современность Некрасова», в которой освещается основная расстановка противоборствующих общественно-литературных сил соответствующей эпохи.

Вопросы становления некрасовских традиций в русской поэзии проанализированы в статье Д. Д. Благого «Две эпохи русской поэзии (Некрасов и Пушкин)». Некрасовская традиция осмысливается исследователем во многих аспектах, прослеживается возникновение тенденций к некрасовскому типу описания русской жизни уже в недрах пушкинской поэзии.

Вопросам влияния некрасовской поэзии на последующее развитие русской литературы посвящены статьи К. Н. Ломунова «Первооткрыватель и воспитатель талантов (Некрасов—Достоевский—Толстой)» и Н. В. Осьмакова «Некрасов и русская революционная поэзия». Однако если К. Н. Ломунов больше касается личных творческих связей Некрасова с двумя крупнейшими представителями русской художественной прозы, то Н. В. Осьмаков решает вопросы истоков поэзии революционного народничества и ранней пролетарской поэзии.

В статье «Наследие Некрасова и проблемы реализма» Л. Н. Арутюнов широко привлекает материал из истории армянской поэзии, показывая многосторонние связи с традициями Некрасова как армянских романтиков (Патканяна, Шахазиза), так и реалистов (Туманяна, Исаакяна) и революционных поэтов (Акопяна, Чаренца).

В сборнике широко освещены связи национальных литератур с Некрасовым: Д. В. Чалый «Некрасов и украинская поэзия», В. А. Коваленко «Традиции Некрасова в белорусской дореволюционной литературе», Г. Ш. Цицишвили «Некрасов и Грузия», С. Л. Лукьянова «Некрасов и азербайджан-

ская литература», С. К. Даронян «Некрасов и армянская общественность», С. Г. Исаков «Рецепция творчества Некрасова в Эстонии», В. А. Вавере «Некрасов и развитие латышской реалистической поэзии», А. П. Залаторюс «К вопросу о влиянии творчества Некрасова на литовскую поэзию», Р. Ф. Юсуфов «Традиции Некрасова и развитие младописьменных литератур» и др. Естественно, что сравнительно большое место уделено проблемам армянской литературы: в разделе опубликована работа М. М. Мкряна «Художественный опыт Некрасова и проблема взаимодействия литератур», а также статья А. М. Давтян «Итоги и перспективы изучения традиций Некрасова в армянской поэзии».

В разделе помещена статья Б. А. Пирадова «Запрещенный Некрасов», где рассматривается борьба передовых деятелей грузинской культуры с царской цензурой в 50—60-е годы вокруг произведений Некрасова, а также статья Н. Н. Бажан «Некрасовские традиции в публицистике М. М. Коцюбинского». В конце раздела статья Е. П. Тиханчевой «Поэзия Некрасова в оценке русских символистов» возвращает читателя к проблемам русской литературы, рассматривая те факторы некрасовской поэзии, которые легли в основу восприятия его творчества представителями символизма.

В первом разделе, таким образом, поставлены более или менее общие проблемы, которые, естественно, должны решаться путем исследования отдельных частных вопросов.

Статьи второго раздела обращаются как к творчеству конкретных представителей национальных литератур, так и к конкретным явлениям русской советской поэзии, тем самым намечая пути решения проблем, поставленных в первом разделе. Раздел открывается статьями А. И. Овчаренко «Традиции и новаторство» и В. О. Перцова «Некрасов и советская поэзия». В первой из них ставятся важные теоретические вопросы, издавна являющиеся предметом дискуссий. Определяя место Некрасова и Достоевского в творчестве Горького, отношение самого Горького к ним и его роль в дальнейшем освоении советскими поэтами традиций Некрасова и Достоевского, А. И. Овчаренко показывает одновременно и взгляды Горького на проблему тради-

ции и новаторства. Статья же В. О. Перцова рассматривает преемственную связь Маяковского, Твардовского, Исаковского с традициями Некрасова.

Статьи И. И. Вайнберга «Некрасов в творчестве Горького», М. М. Гина «Традиции Некрасова и структурные изменения поэтического эпоса», М. В. Теплинского «Наследие Некрасова и вопросы развития советской поэмы» и Н. Н. Скотова «Некрасов и Твардовский» во многом дополняют друг друга, в общем решая тот же круг проблем с различных точек зрения.

В данном разделе нашли отражение и такие проблемы, как «Некрасов и Чаренц» (Г. Г. Ананян), «Некрасов и крупнейшие представители белорусской поэзии Янка Купала и Якуб Колас» (М. Г. Ларченко), а также вопросы творческого освоения некрасовского наследия такими литературами, как узбекская (А. Б. Геворкян), татарская (М. Х. Гайнуллин), башкирская (С. Г. Сафуанов), дагестанская (Г. В. Мухамедов и Ф. Н. Абакарова), удмуртская (З. А. Богомолова), бурятская (И. А. Ким). В этих статьях впервые отведено столь широкое место некрасовским вопросам в их соотносительности с указанными литературами.

Раздел завершается статьей Е. Ф. Трущенко «Некрасов в современном литературоведении», в которой дается широкий обзор проблем современного некрасововедения как в нашей стране, так и за ее пределами и оценка наиболее значительных работ в этой области.

Третий раздел рецензируемой книги целиком посвящен вопросам перевода произведений Некрасова на языки народов СССР. К сожалению, это самый небольшой

по объему раздел, куда вошли лишь статьи В. В. Коптилова, И. С. Богомолова, Э. М. Пароникян и А. А. Арамяна, исследующие переводы из Некрасова на украинский, грузинский и армянский языки. Следует отметить, что к проблемам перевода поэзии Некрасова так или иначе обращались и авторы первых двух разделов, и это в определенной мере компенсирует сравнительную неполноту последнего раздела.

Особенностью сборника «Некрасов и литература народов СССР» является ее историко-литературная направленность в целом — в том смысле, что научные интересы некоторых авторов в основном направлены на установление историко-литературных фактов. Некоторые статьи носят характер перечисления больших и малых литературных событий, имеющих отношение к исследуемой проблеме, фиксируя лишь время и место появления отдельных переводов, а теоретические интерпретации сводятся к оценке точности-неточности передачи отдельных особенностей оригинала.

Более важным нам представляется другое упущение. Поскольку книга обращается ко многим проблемам впервые и пытается выявить историко-литературные факты, то естественно желание найти в ней раздел публикаций. К сожалению, этого раздела в книге нет.

Сказанное можно оценить лишь как пожелание. Тем более, что это, как и вышеизложенные отдельные недочеты и неточности, не умаляет ценности рецензируемой книги, которая вполне достойна высокой оценки в плане общественной актуальности и значимости.

Р. ПАПАЯН